

Особливості передачі епітетів в англійському перекладі поеми Т. Г. Шевченка “Кавказ”

Панасенко Валерія Борисівна*

У статі подається зіставний аналіз двох текстів поеми Т. Г. Шевченка “Кавказ”-першотвору та його перекладу на англійську мову Віри Річ. Основну увагу зосереджено на проблемах передачі такого образного засобу мови, як епітет: розглянуть різні випадки відтворення загальнономовних, народно - поетичних та індивідуально - авторських епітетів. Подано аналіз перекладених епітетів з точки зору стилістичного підходу.

Ключові слова: переклад, образні засоби мови, епітет.

Т.Шевченко – символічна постать в українській історії і культурі – пророк, символ перемоги українського народу над фізичним і духовним кріпацтвом, символ таланту і генія українського народу [1; с.142]. Аналіз його символічних образів у перекладі – складне завдання, тому що у Т.Шевченка тісно переплетено образне з логічним, слово – вже не просто втілення буквального значення, воно – суміш історико – культурних асоціацій, збагнуть які часом не під силу не українцеві. Тож кропітка робота перекладача може стати безглуздою, якщо той не враховує екстралінгвальний контекст, зв’язок внутрішнього і зовнішнього, мікро – і макросвіту тексту.

У теорії перекладу стверджується, що одним з основних завдань перекладача є передача системи образних засобів так, щоб у своїй сукупності вони так само емоційно впливали на читача, як і відповідні засоби першотвору. Перекладаючи слово, словосполучення чи граматичне явище, необхідно вирішувати, які саме почуття пов’язані із значенням цих мовних одиниць, враховуючи при тому те, що навіть відсутність такого забарвлення є стилістично важливою, вказуючи на емоційну нейтральність даного слова чи словосполучення. Тому адекватним ми можемо назвати лише той переклад, у якому зберігається точність змісту й експресивно – стилістичні особливості. Окрім загальних принципів передачі стилістичних прийомів автора, перекладач мусить знати особливості реалізації найпоширеніших прийомів, при яких використовуються різні асоціації, пов’язані з лексичним значенням слова. Використовуючи слова у переносному значенні (у вигляді епітетів, метафор тощо), автор порівнює їх із значенням інших слів, протиставляє значення всередині того самого слова чи значення слів – омонімів. Труднощі перекладу полягають саме в передачі фігурального, метафоричного компонента.

Поєднання слів, при якому вони виражають більше, ніж безпосередньо означають, називається словесним образом. Слова, вжиті переносному значенні з метою створення образу називають тропами, а в основі їх лежить зіставлення двох чи кількох явищ, подібних між собою.

* Аспірант кафедри української мови ТНУ ім В.І Вернадського

Одним з основних тропів поетичного мовлення є епітет - поєднання стереотипних конструкцій з асоціаціями, переломлюючись через які у нашій свідомості відтворюються втілені у слова картини світу.

З генетичної точки зору виділяють три типи епітетів: загальномовні, народно – поетичні та індивідуально – авторські. Народно – поетичні епітети поза контекстом не сприймаються як образний засіб, але у відповідному контексті вони набувають насиченого колориту, фольклорного звучання:

І вам слава ,сині гори , кригою окуті [2; с.279] - and glory to you, dark – blue mountains,
Frost and snow protect you [3; с.43].

У наведеному прикладі проілюстровано постійний епітет – кольороназву. Такі епітети, як відомо, певною мірою співвідносяться з ментальністю народу, що їх створив . Попри існування “універсальних” символів, що виникли на основі історичного вселюдського досвіду поколінь, існують національні символи , зумовлені естетичним досвідом носіїв мови, їхнім тезаурусом, матеріальною та духовною культурою, історією тощо [4; с.41]. Blue не те саме, що голубой (і блакитний, яке відрізняється від російського й англійського слова) [5.с.42.]. Адекватність відтворення колірних словесних образів зумовлена насамперед конвергентністю метафоричних значень та сполучуваності колірних лексем, близькістю асоціацій у мовах оригіналу та перекладу [6; с.339].

Асоціативно синій – колір тучи і суму : I feel blue. I am blue. I am in a blue mood (англ. розм.). Тож хоча і blue означає не те саме , що “ блакитний”, сприйняття цього кольору в українців та англійців дуже близьке.

Перекладаючи епітет *моє люте горе* [2;с.282], Віра Річ відтворює його покомпонентно: my aching grief [3; с.46], де aching – такий що ниє, дуже болить . ache 1. n біль(ниючий); 2.v боліти, нити [8; с.371].

Вітер тихий [2;с.282] – ще один з небагатьох постійних епітетів, які ми зустрічаємо у поемі “Кавказ”. Майже абсолютний його відповідник дає нам Віра Річ, переклавши його як peaceful winds [3;с.46]. Переклад його буквальний, з тією різницею, що іменник (wind) набуває в перекладі множини (winds).

Принадібно зауважимо, що постійні (народно – поетичні) епітети передано з максимальною наближеністю до першотвору. Такі епітети збагачують як оригінал, так і переклад, дають можливість англomовному читачеві збагнути природу українського сприйняття світу.

Загальномовними називають епітети, які набули у мові сталого характеру. У вищезгаданій поемі вони представлені переважно такими, що стосуються Святого Письма, а отже мають не стільки загальномовний характер (у межах однієї мови), скільки міжмовний (у межах мов християнських народів): *Святая Біблія* [2;с.280] // the Holy Writ [3;с.44]; *дух живий* [2;с.278] // the living spirit [3;с.42];

великого Бога [2;с.278] // of a mighty God [3;с.42]. Переклад подібних епітетів не викликає особливих труднощів, бо такі словосполучення є сталими в усіх мовах, на які перекладено Біблію.

Індивідуально – авторські епітети, тобто створені власне автором твору, є втіленням світогляду поета. Такі епітети у творі, як правило, превалюють, оскільки передають уяву, світобачення, неповторні асоціації письменника, виділяючи його серед йому подібних. Поема “Кавказ” починається складеним епітетом:

*За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію политі* [2; с.278].

По суті маємо три означення до іменника **гори**: *хмарою повиті, засіяні горем, кровію политі*. У першому випадку Віра Річ *оповила хмарою* не стільки **гори**, скільки їх верхівки або скелі: *crags in stormclouds cloaked* [3;с.42]; у другому випадку перекладений дослівно епітет втратив образність, навіть більше – трансформувався в метафору: *wild heights sown with sorrow* [3;с.42]. І, нарешті, *кровію политі* // *soil that blood had soaked* [3;с.42] – авторка перекладу втілила шевченків епітет у складнопідрядне речення.

Шевченків епітет *а правда наша п'яна* [спить] [2;с.279] Віра Річ перетворила на дуже близький йому троп – порівняння: *our drunken thruth sleeps on –as dead* [3;с.43] (досл. спить, неначе мертва). А епітет *Сибір несходима* [3;с.280] взагалі довелося трансформувати в речення: *Siberia! – Too vast to cross!* [3; с.44].

Перекладаючи епітет *кровавим потом і сльозами* [2;с.278], в якому прикметник виступає образним означенням до вказаних іменників, перекладачці довелося замінити прикметник на іменник: *with blood and sweet and tears* [3;с.42], який стає однорідним (з *потом і сльозами*) додатком. Тут має місце гендіадіс – вживання іменників замість іменника з прийменником.

У поемі знаходимо кілька епітетів, побудованих на протиставленні:

*Людей ... не негрів... а таких
Таки хрещених... но простих* [2;с.281].

Читач перекладу не менш глибоко зрозуміє ці рядки. *Прості люди* звучать як *people – pot negroes, our own kind* [3;с.42], тобто “люди, такі саме, як ми”, інакше кажучи, звичайні люди.

Генетична класифікація не є єдиною. Стилістичний підхід дає можливість виділити в складі епітета три групи: посилювані, уточнювальні та прикрашальні.

Посилювальні епітети вказують на ознаку, яка вже міститься у слові, не привносячи нічого нового. У досліджуваній поемі Т. Шевченка більшість посилювальних епітетів стосується релігійної теми: *що день божий* [2;с.278] // *all God's days* [3;с.42]. Прикметник *божий* виступає образним означенням до іменника *день* і підкреслює постійність, навіть абсолютність поняття (всі дні, починаючи від дня створення світу, є божими). Під *божим днем* ми розуміємо кожний день без винятку. Перекладачка вдалась до буквальної передачі епітета, що спричинило нове смислове навантаження перекладеного – відбулось зсунення акценту від того, що *день кожний* (що – день), на те, що творець його Бог (*all God's days*).

Між посилювальними та уточнювальними епітетами не завжди можна провести чітку межу. Нерідко ці значення обігруються одне одним: [не скує] *душі живої і слова живого* [2;с.278] // cannot bind the living spirit, Nor the living word [3;с.42]. У наведеному прикладі з одного боку уточнюється, що *слово, душа* саме *живі*, а з іншого – підкреслюється уже існуюча ознака: Спочатку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог. Іонна 1:1. Відштовхуючись від наведених рядків Біблії можемо побудувати смисловий ланцюг: Слово було Бог -- Бог - це є життя ---Слово є живим.

Іноді Віра Річ відходить від буквального перекладу, створюючи на основі Шевченкових образів свої, тим самим збагачуючи переклад. Так *живуца кров* [2;с.278] стає в неї the blood that throbs with life [3;с.42] (букв. кров, в якій б'ється, пульсує життя).

З наведених прикладів очевидним стає те, що основні труднощі перекладу полягають саме в передачі фігурального компонента образного вислову. Від перекладача вимагається розуміння підтексту, вміння бачити в образному вислові прихований смисл.

Шевченкова стислість висловлювання активізує смислові, емоційні, образні й символічні конотації найпростіших слів, пов'язані з історично - культурним контекстом епохи. Щоб передати ці конотації, перекладачі часто застосовують експлікації, що суперечить важливій рисі Шевченкового стилю - сконденсованості висловлювання. Отож можливість адекватного відтворення цих конотацій у перекладі доволі відносна [9;с.315].

Література

1. Словник символів / За редакцією О.І. Потапенка, М.К. Дмитренка.- К., 1997.
2. Шевченко Т.Г. Кобзар.- К: Держвидав. художньої літератури, 1961.-С.278-282.
3. Vera Rich. The Caucasus // Word and Fame of Shevchenko. An anthology of Shevchenko's Poetry in Foreign Transl.// Ed. By V. Krawciw . Mykola Denysiuk Publishing Company.- Chicago, 1964.-С.42-46.
4. Мойсієнко А.К. Символ як явище аперцепції (на матеріалі поезії Т.Г. Шевченка) // Мовознавство.-1993.-№3.
5. Яворська Т.М. Мовні концепти кольору (до проблеми категоризації) // Мовознавство .- 1999.-№2-3.
6. Ковальська І. Словесні образи з колірним компонентом як перекладознавча проблема (За мат. укр. та англ. мов)//ЗНТШ.Том ССXXXIX. Праці Філологічної секції.- Львів,2000.-444с.
7. Русско-английский и англо-русский словарь.- Рудомино,1995.-820с.
8. Грабовецька О. Шевченківський епітет як перекладознавча проблема (За матеріалами епітетів до символу “Дніпро” та їхніх англомовних відтворень) //ЗНТШ. Том ССXXXIX Філологічної секції.- Львів,2000.-444с.

Особенности передачи эпитетов в английском переводе поэмы Т.Г. Шевченко “Кавказ”

Панасенко Валерия Борисовна

В статье дан сопоставительный анализ двух текстов поэмы Т.Г.Шевченко “Кавказ”- оригинала и его перевода на английский язык. Основное внимание сосредоточено на проблемах передачи такого выразительного средства языка, как эпитет: рассмотрены различные варианты воспроизведения общезыковых, народно - поэтических и индивидуально – авторских эпитетов. Дан анализ переведённых эпитетов с точки зрения стилистического подхода.

Ключевые слова: перевод, выразительные средства языка, эпитет.

The peculiarity of reproduction epithets in English translation of the poem The Caucasus by T.G. Shevchenko

Panasenko Valeria Borisovna

The present article contains a comparative analysis of the original text of the poem The Caucasus by T.G. Shevchenko and its translation into English. The main point is concentrated on the reproduction problems of the epithet (folk – poetical, personal – authors and general – language’s).

A characteristic of translated epithets is also given from the stylistic point of view .

Keywords : translation , tropes, epithet.